

Анатолій КОЛОДНИЙ,
Людмила ФИЛИПОВИЧ

**Актуальні проблеми і перспективи
релігієзнавчої науки України
(до 25-річчя Відділення релігієзнавства
Інституту філософії НАНУ)**

Anatoliy Kolodnyy, Liudmyla Fylypovych

Current problems and perspectives of Ukrainian Science about religion (on the 25th anniversary of the Department of Religious Studies)

The article of the Ukrainian leading researchers of Religion dedicated to the 25th anniversary of academic religious studies. The authors summarize the fruitful activities of the Department of Religious Studies of the Institute of Philosophy of NAS of Ukraine, determine the current problems of its nowadays state, criticize the imperfections and propose the ways of its future development.

Key words: Academic Religious Studies, Department of Religious Studies of the Institute of Philosophy of NAS of Ukraine, theoretical and practical Religious Studies, Religious Studies as a scientific research, Religious Studies as a learning discipline

Статтю присвячено 25-річному ювілею академічного релігієзнавства. Автори підводять підсумки плідної діяльності Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України, визначають актуальні проблеми його нинішнього стану, критикують недоліки та пропонують шляхи перспективного розвитку.

Ключові слова: академічне релігієзнавство, Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України, теоретичне і практичне релігієзнавство, релігієзнавство як наука, релігієзнавство як навчальна дисципліна

У цьому році виповнюється 25 років академічному релігієзнавству, засновником і презентантом якого є Відділення релігієзнавства. Воно було утворено Президією НАН України у складі трьох відділів – філософії релігії, історії релігії та соціології релігії, пізніше – ще й науково-дослідницької групи з ісламознавства. У контексті т. зв. оптимізації нашої науково-дослідницької діяльності нині при працюючих у нас семи докто-

рах і восьми кандидатах наук маємо у Відділенні два відділи: філософії релігії та історії релігії й практичного релігієзнавства. До свого ювілею ми прийшли з великим видавничим доробком: під нашим грифом і авторством вийшло 110 колективних та індивідуальних монографій, 92 наукових збірників, 14 підручників і навчальних посібників, 7 брошур, 5 збірників правових документів – українських і міжнародних. Нами видано також 18 чисел щорічника «Релігійна свобода», 76 – кварталника «Українське релігієзнавство», 128 – щомісячника «Релігійна панорама». На цей час нами організовано та проведено близько 200 наукових конференцій, налагоджено й активні міжнародні зв'язки, що знайшло свій вияв у сотнях наукових поїздок у 21 країну світу та колективному членстві в міжнародних професійних об'єднаннях. На базі Відділення функціонує Координаційна рада з релігієзнавства країн Східної Європи та Балтії. Останнє свідчить про те, що українська релігієзнавча наука (і в цьому, безумовно, є й наша заслуга) вийшла на світовий релігієзнавчий простір: нас знають, з нами спілкуються, до нашої думки прислухаються.

Функціональність Відділення саме як наукової інституції дала змогу здолати той необ'єктивний підхід до релігійного феномена, який домінував у релігієзнавчих працях за радянських часів, передбачаючи, серед іншого, конфесійну упередженість і зорієнтованість на пошук шляхів подолання т. зв. релігійних пережитків. Поставлене завдання сформувавши відсутню в сучасній Україні нову галузь гуманітарного знання – релігієзнавство – було виконане. Українське релігієзнавство сьогодні існує в усьому розмаїтті своїх дисциплінарних виявів – і теоретичних, і практичних. І це здобутки не лише нашого Відділення, а й низки релігієзнавчих кафедр, викладачів і фахівців з релігієзнавства в університетах, культурно-освітніх установах, владних і громадських організаціях. Через вищу освіту Україна щорічно одержує близько сотні молодих спеціалістів-релігієзнавців. Серед науково дипломованих з релігієзнавчого фаху налічується вже більше сорока докторів наук, майже двісті кандидатів.

У своєму функціонуванні релігія виходить за межі не тільки індивідуальної свідомості вірянина, його світобачення та світосприйняття. Вона піддається доктринально-богословській та обрядово-культуовій інтерпретації, через свої інституалізовані структури інтегрується в різні сфери людської життєдіяльності, сакралізуючи їх. Тому предметом ака-

демічного релігієзнавства в широкому його аспекті є, крім природи релігії, також її функціональність в історії й у великому конфесійному різноманітті. Академічність релігієзнавства – це не ворожість щодо релігії, не атеїзм, як дехто намагається її витлумачувати. Особливістю академічного релігієзнавства є світоглядна нейтральність щодо релігії, певна рівновіддаленість стосовно конфесій, толерантність до кожної з них, чого немає в богословському, конфесійно заангажованому, а відтак ненауковому релігієзнавстві, як і в т. зв. науковому атеїзмі.

У релігієзнавчому пізнанні, в процесі викладання релігієзнавства важливо уникати:

1) богословської включеності в систему релігійного феномена і прагнення аналізувати релігію з погляду релігійної людини (саме тому священнослужитель не може бути світським релігієзнавцем, узагалі релігієзнавцем, бо ж він знає лише свою конфесію, виступаючи водночас носієм її постулатів віри як теолог (богослов));

2) світського критицизму й нігілізму, коли релігійні вияви розглядаються як щось аномальне, навіть шкідливе для людського буття.

Ми виходимо з того, що академічному (світському) релігієзнавству мають бути притаманні такі риси, як об'єктивність, світоглядний плюралізм, позаконфесійність, історизм, відкритість, системність. Це характеризує наші наукові видання, а також ті 34 докторські й понад сотню кандидатських дисертацій, які були захищені на спеціалізованій раді Відділення із філософських, історичних і соціологічних наук.

Вирішення проблеми структурованості релігієзнавства, як це показано у нашій колективній монографії «Дисциплінарне релігієзнавство» (2009, 2010), перебуває в прямому зв'язку з визначенням його предмета та зумовлене передусім складною функціональністю релігії, відмінністю теоретичного цілепокладання різних релігієзнавчих дисциплін¹. На нашу думку, питання поділу релігієзнавства на окремі його дисципліни та визначення змістового наповнення кожної з них можна вирішити шляхом використання принципу суб'єкт-об'єктних і суб'єкт-суб'єктних відносин. Оскільки в ролі суб'єкта цих відносин постає або релігійна людина, або ж релігійна спільнота, то релігієзнавчі дисципліни всім своїм обсягом покликані відтворити насамперед усе багатоманіття форм буття релігійної людини та релігійних спільнот у їхньому відношенні з над-

природним і окремими сферами довкілля, репрезентуючи релігію в історичній зумовленості її течій.

Головна специфіка релігієзнавства (на відміну від інших наук, які також досліджують релігійні явища) полягає в тому, що воно вивчає релігію в її сутності й органічній сукупності всіх складових і функцій, а не просто в цілому, що роблять практично всі гуманітарні науки. При цьому релігія постає для релігієзнавця не як статичне, а як динамічне явище. Відтак предметом релігієзнавства є, коротко кажучи, функціонуюча релігія в її сутнісному вияві, і це функціонування відбувається через взаємодію та взаємовпливи всіх її складових.

Зауважимо, однак, що кожна наука налізує певні закономірності, має свій понятійно-категоріальний апарат. Чи визначилися ми в цьому остаточно? Ні. Це й надалі залишається однією з найбільш актуальних тем наших досліджень. Те релігієзнавство, яке ми викладаємо у вузах, судячи з численної підручкової літератури, є радше конфесійно-інформативним, ніж власне науковим. Ті самі положення про феномен релігії, її структуру та функції, історію й конфесійні визначення, якими оперували викладачі курсу з наукового атеїзму, повторюються сьогодні на лекціях з релігієзнавства, але вже без огульних оцінок, суто інформативно. Новітні творчі підходи щодо структури та змісту загального релігієзнавства пропонують деякі сучасні російські автори, про що йдеться, зокрема, в нестандартному за своєю структурою підручнику «Академічне релігієзнавство» (2000)², а також у книзі П. Яроцького «Релігієзнавство: сучасні релігійні процеси в світі й Україні» (2013)³.

Спілкуючись із зарубіжними дослідниками релігії під час неодноразових поїздок за кордон на наукові конференції, переконуємося в тому, що більшість підручників – це радше абстрактні умоглядні конструкти, витворені часто штучні поняття з осягнення релігійних феноменів, їхній опис, а не власне справжній науковий аналіз розмаїття релігійних явищ і процесів. Це зумовлено, до певної міри, тим, що реальний об'єкт нашої дослідницької уваги – жива теперішня релігія та релігійність – існує, по суті, поза авторами: вони з нею (навіть так, як ми) не контактують. Звідси й судження-міркування, а не теоретичне осягнення об'єкта на основі певної особисто сприйнятої емпіричної бази, «польових досліджень», як іменує свій дослідницький метод наша співробітниця О. Недавня⁴.

Запитаємо: чи часто сьогоднішній релігієзнавець буває в храмах і молитовних будинках різних конфесій, чи читає (а може, навіть і знає) він багату різноконфесійну літературу та періодику, «електронне релігієзнавство», чи регулярно слухає радіо й дивиться телепередачі з релігійної тематики, веде бесіди з богословами, релігійними діячами, пересічними представниками різних конфесій? Ні й ще раз ні. Релігієзнавство в нас розвивається як якась «наука в собі». Наші релігієзнавці (зокрема, аспіранти й молоді пошуківці) працюють у рамках наявних уже фахових публікацій (паперових та інтернетних), дискутують один з одним, ігноруючи факт, що, крім академічного (світського), існує ще й богословське релігієзнавство. Тож закликаємо (і ми у Відділенні релігієзнавства в цьому напрямку вже працюємо) до творчої співпраці академічних і богословських релігієзнавців, до подолання релігієзнавства як науки-в-собі, перетворення його з цитатного, інтернетного, пустослівного й умоглядного на ґрунтоване на знанні релігійних феноменів в їхніх нинішніх богословських, обрядових та організаційних виявах, до того ж не «заочному», а реальному. В нашу Бібліотеку релігієзнавця вже протягом 20 років надходять як численні книги відповідної тематики, так і майже 40 релігійних періодичних видань, які можуть слугувати емпіричною базою при написанні дисертаційних робіт. Та попиту серед потенційних читачів-науковців вони все ще не мають.

Визнано і колегами із зарубіжжя, що саме українські релігієзнавці – спочатку в житті, а тепер і в дослідженнях – започаткували новий напрям цих студій – практичне релігієзнавство. Воно передбачає передовсім осягнення процесів оприсутнення релігії в суспільстві, від якої вона аж ніяк не відокремлена, хоч і відокремлена від держави. Кожний віруючий, як і будь-яка релігійна інституція, водночас є і «не від світу цього», і в цьому світі. Ось тут якраз і пролягає та лінія, яка відмежовує теоретичне і практичне релігієзнавство. Останнє, власне, й покликане відтворити реальні шляхи входження вірян і релігійних установ у світ. Ці шляхи ведуть через взаємодію сакральних (церковних) і світських інституцій (у т. ч. і з державою), через перебирання на себе низкою релігійних організацій світських форм діяльності, через міжконфесійні контакти без протистояння, через залучення до вирішення складних проблем українського соціуму, українізації України, до різних міжнародних релігійних спільнот тощо. Згадаймо принагідно про

участь багатьох конфесій країни в майданівських подіях на боці борців Революції гідності. Майдан постав як початкова у своїх виявах Українська громадянська релігія. У його храмах і з його сцени проповідували служителі Київського патріархату і Православної автокефалії, греко- і римо-католики, представники різних протестантських конфесій, мусульмани й іудеї, рунвірівці та деякі харизматичні спільноти. Сакральними символами цієї громадянської релігії були герб і прапор України, гімн «Ще не вмерла Україна», апостол українства Тарас Шевченко.

Не брати до уваги те, що сьогодні відбувається зміщення інтенцій осмислення релігійних явищ, зміна тематичних і концептуальних орієнтацій релігійних спільнот, ми не можемо. Вже відходить в минуле те бачення релігії, яке сформувалося в епоху модерну. Релігія в її традиційних формах уже сама визнає свою непотрібність, неактуальність. Вона нині на периферії життя і свідомості вірянина. Він ще залишає її у своєму побуті – домашньому і почасти громадському, а в інші сфери просто не допускає, бо ж не знаходить їй там місця. Сьогодні домінує не вертикальне, а горизонтальне богобачення, при якому Бог не існує десь поза світом – Він включається вірянином у контекст його життя. Віруюча людина стає при цьому співпрацівником Бога на Божій же ниві.

Але річ не лише в тім, що сучасний віруючий переважно невоцерковлений. Визнаємо, що він дотримується насамперед етикету своєї релігії, а не її етики. Визнаємо і те, що значною мірою вже не працюють Заповіді Мойсея у своїх настановах не красти, не вбивати, не чинити перелюбу, не посягати на майно ближнього і т. д., а тим паче християнська мораль в її новозавітному поданні (див. хоча б Євангеліє від Матея, гл. 5). У наш час порушено також довіру до науки, бо ж маємо процвітання позавіросповідної містики, окультизму, іншого духовного сміття. Проте це також релігійність. Аж ніяк не традиційна, вона чомусь стає масовою, базуючись на різних повір'ях і забобонах, широко пропагованих сучасними ЗМІ. Цю релігійність також необхідно вивчати.

Епоха постмодерну вимагає вивільнення від застарілих, віками усталених форм богочинування. Вона актуалізує питання творчого богочинування та богочинання. Церква, якщо хоче залишатися потрібною, не зникнути через кілька поколінь, має в очікуваних формах відповідати на ці виклики часу.

Для практичного релігієзнавства однією з вихідних його категорій є саме категорія свободи совісті. Ця свобода сама по собі безумовна і аб-

солютна. Вона постає як практичне апріорі. Лише така свобода – а ми її всіляко прагнемо утвердити в українському соціумі (і в цьому виявляється наше діяння як практичних релігієзнавців) – виступає не як щось зовнішнє, нав'язане особистості, а як суто внутрішнє, трансцендентне, само собою зрозуміле.

Формуючи дійсне розуміння свободи совісті, ми цим прагнемо спонукати кожного віруючого, незважаючи на його конфесійну належність, піднятися над собою, своєю релігійною заангажованістю, по-іншому прочитати ті відомі всім слова з Біблії, коли Бог засвідчує, що єдиною його ознакою є те, що Він Є, тобто просто проголошує своє буття. А якщо це так, то тоді будь-який конфесійний поділ, будь-яке обрядове оформлення релігії – не від Бога, а від людини. Як, власне, і всі конфесійні протистояння.

Уважаємо безумовною заслугою нашого релігієзнавства те, що ми разом з колишнім Держком/держдепартаментом релігії сприяли розвитку толерантних міжконфесійних відносин та налагодженню порозуміння між державою і конфесійними спільнотами. Тематиці свободи совісті, що є однією з визначальних, було присвячено три десятки великих міжнародних наукових конференцій, які відвідало більше сотні зарубіжних науковців і практиків, а також чимало видань – уже згадані 18 чисел щорічника «Релігійна свобода» та близько 30 колективних монографій і збірників⁵.

Робота Відділення релігієзнавства – це передусім виконання планових і понадпланових тем (а їх було понад тридцять), написання монографічних праць, підготовка до друку збірників, підручників тощо. Нещодавно вийшли у світ дві наші колективні монографії – «Релігія в контексті суспільної свідомості» та «Інституалізаційні процеси в конфесійному житті світу й України». Великий резонанс в Україні та світі мала підготовлена за нашою редакцією книга «Церква і Майдан. Хроніка подій та експертна оцінка» (2014 і 2015)⁶, а також звинувачувальна – у відповідь на агресію Москви – праця «“Русский мир” патріарха Кирила не для України» (2014)⁷.

До речі, новими нашими плановими темами є «Релігійний феномен у змінах його структурних скла служителями культів, а насамперед душпастирями, особливо сьогодні, коли дехто з них перебирає на себе функції капеланів, що вимагає, серед іншого, й знання психології людини, її

життєвих запитів та інтересів. Наші співробітники викладають нині у 12 світських і чотирьох духовних навчальних закладах. З ініціативи Відділення до навчальних планів вузівських релігієзнавчих спеціалізацій уведено курс «Практичне релігієзнавство», на кожному із занять якого студенти йдуть до центрів різних конфесій і слухають там лекції носіїв конкретного віровчення.

Роздумуючи над проблемами практичного релігієзнавства, зауважимо, що сам факт виходу нашого фаху в практичну сферу засвідчує його потрібність як навчальної дисципліни, вивільняє його від тієї кризи, яку воно переживає. Виявами цієї кризи є:

1. Відмежування релігієзнавства як науки від релігієзнавства як навчальної дисципліни, а відтак тематична й змістова закостенілість останньої.

2. Чітка окресленість (завершеність) тематичного поля релігієзнавства, яке у своїй структурній основі є запозиченням із колишнього курсу наукового атеїзму.

3. Відстороненість при викладанні курсу релігієзнавства від аналізу протистояння різних поглядів (у т. ч. й вільнодумних) на феномен релігії.

4. Сконцентрованість науковців і педагогів лише на християнстві й перенесення його особливостей як релігії на релігійний феномен взагалі, на всі конфесійні вияви релігійності.

5. Розвиток релігієзнавства як науки-в-собі (замість вивчення реальних процесів релігійного життя, дослідники занурені виключно в думки і судження своїх попередників, в історії релігійних течій) і – в результаті цього – певна його ізоляція від сучасних реалій, своєрідна релігієзнавча маніловщина.

6. Домінування в сучасних релігієзнавчих виданнях описів і оцінок релігії від авторитетних у минулому авторів (Тейлор, Фрезер, Леві-Брюль, Мюллер та ін.). Будучи загалом ознакою широкої релігієзнавчої культури, використання ілюстративного матеріалу з творів цих учених при аналізі модерних процесів часто є недоречним.

7. Здрібнення й дублювання тематики наукових досліджень, утеча від актуальних проблем сьогодення у вивчення переважно проблем і подій релігійної історії, історії духовності, причому нерідко без знання відповідної мови релігії певних зарубіжних країн та її сучасної функціональності.

8. Активна компіляція та плагіат матеріалів з Інтернету, що подаються як власний науковий здобуток, без будь-яких покликань, а також переклад зарубіжних релігієзнавчих праць українською мовою й видання їх за своїм прізвиськом як власних наукових досліджень, навчальних посібників, хрестоматій і т. д.

9. Попри визнані досягнення українського релігієзнавства у вивченні історії, політології та етнології релігії, християнської конфесіології, суспільного буття релігії тощо, ще відсутні значущі наукові розробки з філософії та феноменології релігії, з історіософії, соціології, етикології та психології релігії.

Оскільки сьогодні в Україні фактично є одна академічна наукова установа релігієзнавчого напрямку – Відділення релігієзнавства, що не може своїм обмеженим штатом охопити всі актуальні питання релігієзнавчої науки, прагнемо вирішити цю проблему шляхом кооперації наукової діяльності всіх релігієзнавців країни, зокрема вузівських. Це передбачає створення при Українській асоціації релігієзнавців тематичних дослідницьких груп із включенням до складу кожної з них представників різних наукових та освітніх установ країни. Скажімо, на часі оформлення наукових тематичних груп з дослідження православ'я, католицизму, протестантизму, ісламу, нових релігійних течій, сучасної містики, історії християнства, історії релігії в Україні, історії релігієзнавчої й богословської думки, проблем свободи совісті тощо. Робота груп буде плануватися й виявлятиметься в регулярному проведенні конференцій, у виданні колективних монографій та ін. Можливо, доречно повернутися до тієї тематичної спеціалізації обласних осередків Української асоціації релігієзнавців, яка існувала раніше і яку останнім часом дещо знівельовано.

Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАНУ працює нині над тематикою можливих і бажаних дисертаційних досліджень, маючи на меті зупинити потік однотипних наукових текстів (з однаковим змістом, але під різними назвами), запобігти подальшій дріб'язковості тематики, її богословськості й неактуальності. Щоб переконатися в необхідності цього, достатньо дізнатися про те, які дисертації захищаються досі в деяких – будемо відверті – корумповано утворених спецрадах. Ми намагаємося добитися через Міністерства освіти обох 'язкової координації, а навіть реєстрації всіх дисертаційних тем у Координаційній раді з релігієзнавства НАН України, яку очолює професор Петро Яроцький. Вар-

то також узгодити вимоги кандидатського екзамену з релігієзнавства, не зводити його до змісту вузівських підручників.

Задля налагодження скоординованої роботи факультетів і кафедр релігієзнавства університетів країни, доцільно було б провести в рамках Міносвіти нараду їхніх керівників, на якій затвердити типову програму з курсу «Релігієзнавство», а також типовий план вузівської релігієзнавчої спеціалізації. Ця спеціалізація має формуватися не на основі можливостей читання тих чи інших релігієзнавчих курсів викладачами вузу, а з врахуванням структури релігієзнавства як науки, повноти його дисциплінарних виявів, конфесійного життя сьогодення.

Актуальним є також питання активного виходу українського релігієзнавства в широкий світовий ареал національної науки. Як уже частково зазначалося, за останнє десятиліття співробітниками Відділення здійснено 143 наукові поїздки за кордон – у 21 країну (лише 2015 р. ми були в США, Німеччині, Білорусі, Вірменії та Росії), а також прийнято десь стільки ж зарубіжних гостей. Однак потрібно, щоб українське релігієзнавство презентували на різних зарубіжних наукових конференціях, релігійних форумах, у міжнародних релігієзнавчих інституціях не тільки співробітники нашого Відділення, а й представники вузівської релігієзнавчої науки, і знані українські дослідники релігії, і молоді науковці, котрі набуватимуть досвіду спілкування з колегами-релігієзнавцями з інших країн. Початок цьому вже покладено. Розуміємо, що перешкодою в такій комунікації є фінансові труднощі, а також володіння англійською мовою.

Проблемним для сучасного українського релігієзнавства є повернення статусу факультативної, якщо не обов'язкової дисципліни в навчальних планах хоч би гуманітарної освіти, проведення соціологічних досліджень з питань релігійності, релігійного життя в країні. Ми багато років бюджетно обмежені в організації тематично бажаних наукових конференцій, у друці написаних нами праць і в достатньому для їхньої наявності в наукових і обласних бібліотеках накладі, в запрошенні іноземних учених та виїздах наших дослідників у закордоння. Недостатньою є також наша участь у виконанні грантових тем, тем на замовлення (в т. ч. й від різних конфесій).

Бажано було б відродити ту творчу співпрацю, яку мало Відділення з релігієзнавчими кафедрами університетів. У минулому ми плідно

співпрацювали з Ю. Калініним, А. Гудимою, А. Яртисем, М. Заковичем. Чому б нам не збиратися щомісяця в Києві на теоретико-інформаційний семінар, залучаючи до нього не лише знаних науковців, а й відомих релігійних діячів, богословів? Відкрите для такого співробітництва, Відділення має відповідні договори з п'ятьма університетами, приймає в себе вузівських релігієзнавців на наукове стажування, в цільову аспірантуру чи докторантуру, проводить зустрічі зі студентами релігієзнавчої спеціалізації. Але в цьому так мало ініціативи з боку фахових кафедр.

Спостерігається певний ажіотаж щодо запровадження в деяких університетах, за наявності одного доктора наук з нашого фаху, релігієзнавчої навчальної спеціалізації. Проте відкриваючи її, треба думати й над тим, де в майбутньому зможе реалізувати себе фахівець з дипломом «релігієзнавець». У вузах «Релігієзнавство» як окремий курс майже не викладається, у середній школі читається «Християнська етика». Як вихід, можна було б вже існуючі спеціалізації переорієнтовувати на підготовку «менеджерів релігійного життя», а не тільки викладачів «релігієзнавства», яке по впровадженні, як жартома кажуть, «оболонської системи навчання», фактично вже зникло з навчальних планів. Для забезпечення релігійних спільнот освіченими менеджерами, на навчання за цим фахом могли б відряджатися навіть представники цих громад, про що свідчить досвід Чернівецького університету.

Будемо сподіватися, що ті труднощі, які тепер переживає релігієзнавча наукова галузь, будуть подолані. Але й уже нині наші здобутки виглядають достатньо вагомо. Видано десятитомник «Історія релігії в Україні». Готуються до друку двотомна «Українська Релігієзнавча Енциклопедія» та «Атлас релігійного життя України». Вийшли друком тритомник «Релігія – Світ – Україна», «Релігієзнавство України» (у двох книгах), шість книжок з проекту «Мислителі Української діаспори» (це вибрані твори Ст. Ярмуса, І. Шевціва, В. Олексюка, І. Ортинського, А. Річинського та І. Музички). Працюємо над творчим доробком Ю. Мулика-Луцика, підготовкою до публікації праці «Філософія релігії» М. Боголюбова. У Москві надрукований наш двотомник «Релігієзнавство України» (понад 100 друк. арк.). Загалом за двадцять п'ять років завдяки зусиллям співробітників Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАНУ світ побачило більше 400 монографій, наукових збірників, підручників, часописів та брошур (не рахуючи опублікованих деінде понад ти-

сячу статей), а ще ж були численні конференції, колоквиуми, Дні релігійної свободи тощо.

У нашому Відділенні сьогодні успішно поєднуються дослідження фундаментальні (відділ філософії релігії) та прикладні (відділ історії релігії і практичного релігієзнавства). Можемо ствердити, що вже фактично відбулося перетворення «релігієзнавства-в-собі» у «релігієзнавство-для-суспільства». Необхідними науково-експертними матеріалами забезпечуються владні, освітянські й інші інституції, в т. ч. й церковні; налагоджена тісна співпраця з мас-медіа, в інформаційному просторі постійно присутні наші експерти з актуальних питань релігійного життя світу та України.

Своїми успіхами ми завдячуємо творчому ентузіазму наших науковців, які постійно в пошуку нових форм свого самовиявлення, а також кооперації в роботі з вітчизняними й зарубіжними вченими (зі статусом почесних їх у нас уже по 12) та можливості у співпраці з університетами України й зарубіжжя публікувати результати наукових студій. А на-самперед – нашому науковому сподвижництву!

Але доля Відділення релігієзнавства може кардинально змінитися в 2016 р., на 25-му році його діяльності, через реформування НАН України, яка йде шляхом оптимізації наукових установ, наукових напрямків дослідження, скорочення наукових кадрів. При цьому до уваги не береться те, що у зв'язку зі скороченням вузівського релігієзнавства його майбутнє в усій палітрі його дисциплінарних утворень і проблем залишатиметься практично на нас. Постає питання й існування спеціалізованих рад із захисту релігієзнавчих дисертацій, інституціалізованої присутності релігієзнавства України у світових асоціаціях з фаху. Дивно, що всі ці оптимізації відбуваються в час зростання ролі релігійного чинника в суспільстві, потреби науково обґрунтованого вирішення проблем міжконфесійних і державно-церковних відносин, необхідності українізації інституційного релігійного життя.

Нас турбує завтрашний день українського академічного релігієзнавства. Надія на позитивні зміни, в т. ч. і в релігієзнавстві, після диктатури Януковича з'явилася після перемоги Майдану. Наше Відділення було у вирі Майданівської борні. Ми щодня були серед протестувальників, потрапляли під обстріли беркутні, виносили поранених і вбитих, приймали в себе на Трьохсвятительській і по домівках борців за свободу, матеріально підтримували Майдан, згодом підключилися до благодій-

ництва й волонтерства для АТО... Ми чи не єдина академічна інституція, яка відкрито відстоює демократичні принципи в сфері свободи совісті та віровизнання, виступає за рівноправність усіх релігій перед законом, захищає права віруючих та релігійних організацій, утверджує толерантність міжцерковних і партнерство державно-церковних відносин, веде боротьбу з тоталітарними релігійними ідеологіями, зокрема із т. зв. «руським миром», виявляє і оприлюднює факти антиукраїнської діяльності деяких релігійних організацій, зокрема РПЦ.

У нас ще багато наукових планів. Цього року ми братимемо участь у відзначенні кількох ювілеїв, зокрема 160-ліття з дня народження і століття з дня смерті Івана Франка, 420-річчя Берестейської унії, а наступного року – 500-ліття протестантизму. Маємо на меті завершувати «Українську Релігієзнавчу Енциклопедію», підготувати до друку її перший том. Ми відкриті до творчої співпраці. Запрошуємо до неї український релігієзнавчий загал.

- ¹ Дисциплінарне релігієзнавство : кол. моногр. / За ред. д. ф. н. А. Колодного. – К.: УАР, 2009.
- ² Академічне релігієзнавство: підручн. / За ред. А. Колодного. – К.: Світ знань, 2000. – 863 с.
- ³ Яроцький П. Релігієзнавство: сучасні релігійні процеси в світі й Україні. – К.: Кондор, 2013. – 439 с.
- ⁴ Недавня О. В. Християнські фактори в контексті культурного і громадянського вибору українців. – К.: Укр. вид. консорціум, 2011. – 600 с.
- ⁵ Перелік див.: Українській Асоціації релігієзнавців двадцять років / За ред. проф. А. Колодного. – К.: УАР, 2013. – С. 22-32.
- ⁶ Церква і Майдан. Хроніка подій та експертна оцінка / За ред. д. ф. н. Л. О. Филипович і к. ф. н. О. В. Горкуші. – К.: Самміт-Книга, 2014. – 656 с.
- ⁷ «Русский мир» патріарха Кирила не для України: Зб. наук. ст. / За ред. проф. А. Колодного. – К.: УАР, 2014. – 343 с.